

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України  
Харківський національний педагогічний університет  
імені Г.С. Сковороди  
Природничий факультет  
Кафедра здоров'я людини та корекційної освіти

# ПЕДАГОГІКА ЗДОРОВ'Я

Збірник наукових праць  
Всеукраїнської науково-практичної конференції,  
присвяченої Міжнародному Дню здоров'я  
7 квітня 2011 року

Харків-2011

УДК 371.7+376  
ББК 51.1(4УКР)0+74.580.053.34  
П24

**Редакційна колегія:**

*Головний редактор* – **Микитюк О. М.**, докт. пед. наук, професор, проректор з наукової роботи, зав. кафедри анатомії та фізіології людини ХНПУ імені Г.С. Сковороди

*Заступник головного редактора* – **Бойчук Ю.Д.**, докт. пед. наук, професор, зав. кафедри здоров'я людини та корекційної освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Рекомендовано Вченою Радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди  
(протокол № 1 від 18 лютого 2011 р.)

**П24 Педагогіка здоров'я:** збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції / За загальною редакцією проф. О.М. Микитюка. – Х.: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2011. – 356 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню результатів психолого-педагогічних досліджень щодо збереження та формування здоров'я дітей, учнівської та студентської молоді. Розглянуті методолого-теоретичні основи педагогіки здоров'я; сучасні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища в навчальному закладі; роль фізичного виховання у збереженні здоров'я; психолого-педагогічні основи профілактики шкідливих звичок та соціально-небезпечних захворювань; здоров'язбережувальні освітні технології; актуальні проблеми корекційної педагогіки та сучасних інклюзивних процесів у загальноосвітніх навчальних закладах.

*Члени редколегії:*

**Синьов В. М.**, докт. пед. наук, професор, академік НАПН, директор Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М. П. Драгоманова

**Іонова О. М.**, докт. пед. наук, професор, зав. кафедри природничо-математичних наук ХНПУ імені Г. С. Сковороди

**Горащук В.П.**, докт. пед. наук, професор, зав. кафедри фізичної реабілітації та валеології ЛНУ імені Тараса Шевченка

**Гончаренко М.С.**, докт. біол. наук, професор, зав. кафедри валеології ХНУ імені В.Н. Каразіна, президент Української Асоціації валеологів

**Харченко Л. П.**, докт. біол. наук, професор, декан природничого факультету ХНПУ імені Г. С. Сковороди

**Страшко С. В.**, канд. біол. наук, професор, зав. кафедри медико-біологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я НПУ імені М. П. Драгоманова

**Волкова І.В.**, зав. Центру формування здорового способу життя Харківської академії неперервної освіти

## З М І С Т

### Розділ І. Психолого-педагогічні аспекти здоров'язбереження учасників освітнього процесу

<b>Микитюк О.М., Бойчук Ю.Д.</b> Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя та науково-методична система її формування.....	10
<b>Іонова О.М.</b> Розивток здоров'я особистості через освіту: досвід вальдорфської школи.....	13
<b>Кривич І.П., Страшко С.В., Палієнко К.В., Гусєва Г.М., Олай-Верано В.В.</b> Стан психічного здоров'я ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД	21
<b>Александрович Н.О.</b> Формування ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи на концептуальних засадах екоетики.....	24
<b>Бабаш А.Р.</b> Формування позитивного мислення як засіб збереження психічного здоров'я дітей підліткового віку.....	26
<b>Бєлікова Н. О.</b> Здоров'язбережувальні технології як провідний чинник у підготовці майбутніх фахівців з фізичної реабілітації.....	29
<b>Бєляєва П.В.</b> Отношение студентов Запорожского национального университета экономико-гуманитарного факультета в г. Мелитополь к занятиям по физическому воспитанию.....	33
<b>Бойчук Ю.Д., Максимова Ю.П.</b> Досвід формування санітарно-гігієнічної культури майбутніх учителів біології при вивченні паразитичних червів у курсі зоології безхребетних.....	36
<b>Вєрбенець Т.П., Оніпченко О.І., Рассказова О.І., Рассказова П.І.</b> Розвиток альтернативних джерел енергії як шлях збереження здоров'я підростаючого покоління.....	39
<b>Воропаєва А.Г.</b> Необхідність формування здоров'язберігаючої компетентності учнів ПТНЗ.....	42
<b>Воскобойнікова Г.Л.</b> Валеологічна модель оздоровчої навчально-виховної роботи майбутнього вчителя початкової школи.....	45
<b>Гінзбург В.Г., Полішко Т.М., Полушкін П.М., Гальченко Д.В.</b> Психолого-педагогічні засади формування здорового способу життя.....	46
<b>Глухов І.Г.</b> Забезпечення права громадян України на безпечне для здоров'я навколишнє середовище.....	52
<b>Голік І.В.</b> Професійна готовність до діяльності вчителя з основ здорового способу життя.....	56
<b>Голуб Н.П., Голуб В.М.</b> Формування здорового способу життя при викладанні дисциплін біологічного спрямування.....	63
<b>Городинський С.І., Ібрагімова С.Ю.</b> Методи фізичного виховання як інструмент боротьби із алкогольною та наркотичною залежностями...	67
<b>Демінська Л.О.</b> Значення формування культури здоров'я студентської молоді.....	70
<b>Денисова О.М.</b> Формування здорового способу життя засобами фізичної культури.....	74
<b>Єжова О.О.</b> Методичні підходи до процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів професійно-технічних навчальних закладів..	78

## **РОЗДІЛ І. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ**

**Микитюк О.М., Бойчук Ю.Д.**  
Харківський національний педагогічний  
університет імені Г.С. Сковороди

### **ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНА СИСТЕМА ЇЇ ФОРМУВАННЯ**

Вирішення нагальних екологічних проблем довкілля та охорони здоров'я людини вимагає трансформації політичних, економічних, соціокультурних та освітніх пріоритетів у характері стосунків людини з природою [1]. Гуманітарно-освітню стратегію розв'язання цих проблем пов'язуємо з переосмисленням ролі й значущості вітчизняної системи освіти у становленні й розвитку еколого-валеологічної культури особистості, яка спрямована на забезпечення паритету суспільства та природи, гармонії людини й навколишнього середовища.

Здійснення цілісного комплексного дослідження теоретичних та практичних аспектів формування еколого-валеологічної культури людини знаходиться у площині розробки й утілення концепції переходу українського суспільства до сталого розвитку, що передбачає таку організацію господарської діяльності, яка не порушує біосферні процеси, має збалансований характер природокористування, не наносить шкоди здоров'ю людини.

Ураховуючи соціальну місію вчителя, центр суспільної уваги фокусується навколо професіоналізму та еколого-валеологічної культури саме його особистості. Еколого-валеологічна культура як один із важливих складників загальної і професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя є мірою і засобом самоактуалізації та творчої самореалізації педагога. Водночас еколого-валеологічна культура виступає як інтегрована якість особистості, передумова ефективної еколого-валеологічної діяльності, показник професійної компетентності й мета професійного самовдосконалення. Еколого-валеологічна культура є узагальненою характеристикою рівня розвитку потреб і здібностей вчителя, інтенсивності їх виявлення в різноманітних видах діяльності, а отже, за своєю сутністю виражає духовний світ особистості.

Від рівня сформованості еколого-валеологічної культури вчителя буде залежати успішність здійснення соціально-природної адаптації зростаючого покоління, орієнтація школярів на ціннісне ставлення до здоров'я людини й природного середовища, на здоров'язбережувальну та екологічнобезпечну поведінку.

Нами розкрито методолого-теоретичні засади формування еколого-валеологічної культури, які ґрунтуються на системному, культурологічному,

інтегрованому, компетентнісному, гуманістичному, аксіологічному та особистісно-діяльнісному підходах, що дозволило визначити еколого-валеологічну культуру майбутнього вчителя як цілісне інтегроване особистісно-психологічне утворення, складний конгломерат еколого-валеологічних ціннісних орієнтацій, знань, умінь і якостей, які набули особистісного змісту в структурі його педагогічної свідомості та стали спонукальними мотивами професійної еколого-валеологічної діяльності [2; 3].

Доведено, що еколого-валеологічна культура - це інтегрована єдність мотиваційно-ціннісного, когнітивного, процесуально-діяльнісного та рефлексивно-оцінного структурних компонентів, динаміка розвитку яких залежить від цілеспрямованості й інтенсивності педагогічного впливу на кожний з них у процесі формування, створення відповідного психоемоційного фону, врахування індивідуальних особливостей і особистісних потреб, інтересів, прагнень та життєво-освітнього досвіду майбутніх учителів. Взаємозв'язок структурних компонентів і функцій еколого-валеологічної культури відображають різноманітні внутрішні та зовнішні зв'язки досліджуваного феномена як інтегрованого утворення.

Виділено основні функції еколого-валеологічної культури: гуманістично-аксіологічну, навчально-виховну, продуктивно-процесуальну, діагностично-корекційну. Кожна функція відбиває різноманітність вирішення майбутнім учителем методологічних, інноваційних, дослідницьких, дидактичних та інших педагогічних завдань.

Розроблена нами науково-методична система забезпечення формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя становить цілеспрямований керований навчально-виховний процес, що забезпечує розвиток позитивних настанов, ціннісних орієнтацій, професійно-особистісних якостей, сприяє усвідомленому вибору мотивів та цілей поведінки, розвитку еколого-валеологічних знань, умінь і навичок, здатності до самовдосконалення, професійно-творчої самореалізації, спрямована на обґрунтування концептуальних засад формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя в умовах його професійно-педагогічної підготовки. Завдання розробки моделі передбачають цілісний процес формування структурних компонентів еколого-валеологічної культури.

Обґрунтовано спеціальні принципи, що відбивають специфіку формування еколого-валеологічної культури, а саме: міждисциплінарності, інтеграції екологічного й валеологічного знання; урахування глобальних, національних і регіональних аспектів еколого-валеологічних проблем; єдності та гармонійного співіснування людини з природою.

Визначено умови, що впливають на ефективність процесу формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя: опора на життєвий і освітній досвід студента та набуття нового досвіду у процесі практичної діяльності, створення сприятливого освітнього середовища, стимулювання студента до самоосвіти. Дотримання цих взаємопов'язаних умов сприяє

формуванню оптимального освітнього середовища, яке забезпечує розвиток особистісних мотивів навчання студента, наближення його навчально-пізнавальної діяльності до характеру майбутньої діяльності, перехід студента на більш високий рівень здійснення еколого-валеологічної діяльності.

Науково-методична система включає комплекс засобів формування еколого-валеологічної культури, який передбачає внесення проектування змісту професійно-педагогічної підготовки студентів з урахуванням еколого-валеологічного складника, використання активних форм і методів аудиторної та позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Уточнено критерії сформованості еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя, які виявляються у низці показників. Сукупність виявлених критеріїв дозволяє оцінити характер ставлення до еколого-валеологічних проблем, сформованість інтересу до оволодіння еколого-валеологічною культурою, розвиток професійно-особистісних якостей; повноту й характер засвоєних еколого-валеологічних знань; сформованість еколого-валеологічних умінь і навичок; розвиток здатності до рефлексії власної поведінки. Диференційовано рівні сформованості (продуктивний, достатній та елементарний) еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя, які дають узагальнену характеристику еколого-валеологічних знань, мотивів і поведінки особистості.

Розроблено технологію формування еколого-валеологічної культури, яка передбачає організацію процесу формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя на засадах гуманізації, співробітництва та співтворчості, індивідуалізації і диференціації, професійної спрямованості, самовдосконалення й саморозвитку, нерозривного взаємозв'язку з формуванням загальної та професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя. Технологія передбачає такі етапи: підготовчий, що спрямований на внесення змін до змісту програм навчальних дисциплін, підготовку відповідного навчально-методичного супроводу; стимулювально-пізнавальний, який орієнтований на забезпечення пізнавального інтересу, мотивації до оволодіння еколого-валеологічною культурою, усвідомлення її значущості для майбутньої професійної діяльності; змістово-практичний, у процесі якого відбувалося розширення спектра еколого-валеологічних знань, формування комплексних еколого-валеологічних умінь і професійно-особистісних якостей та аналітико-результативний, який передбачав аналіз та оцінку отриманих результатів із метою їх корегування.

### Література

1. Микитюк О.М., Злотін О.З., Бровдій В.М. Екологія людини: Підручник для студ. вищ. навч. закл. – Харків: ХДПУ, “ОВС”, 2000. – 208 с.
2. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні аспекти. Монографія. - Суми: ВТД “Університетська книга”, 2008. - 357 с.

3. Бойчук Ю.Д. Теоретико-методичні основи формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя: Автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. – Харків, 2010. – 44 с.

**Іонова О.М.**

Харківський національний педагогічний університет  
імені Г.С. Сковороди

## **РОЗВИТОК ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ ОСВІТУ: ДОСВІД ВАЛЬДОРФСЬКОЇ ШКОЛИ**

Одним із пріоритетних завдань сучасної школи є виховання здорового покоління, свідомого ставлення особистості до свого здоров'я та здоров'я інших людей. Разом із тим доводиться констатувати, що реальна шкільна практика поки ще не забезпечує збереження й покращення стану здоров'я учнів. Так, за статистичними даними, до 80-90 % дітей шкільного віку мають відхилення у здоров'ї; за період навчання з 1 по 9 класи кількість здорових дітей зменшується в 4 рази. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, значна частина захворювань дітей і молоді має так звану дидактогенну природу (недосконала організація навчального процесу, інформаційні перевантаження, домінування авторитарного стилю взаємодії вчителя зі школярами, переважання репродуктивного характеру викладання та ін.), тобто напряду викликана або спровокована школою.

Водночас у реальній освітній практиці питання забезпечення здоров'язбереження школярів вирішуються переважно через використання медично-гігієнічних заходів, а оздоровчий потенціал власне педагогічних підходів залишається реалізованим не повністю.

Наукове вивірене розв'язання проблеми формування здоров'я учнів через освіту спонукає науковців до ґрунтовного аналізу теорії та практики шкіл, педагогічна діяльність яких спрямована на збереження здоров'я учнів.

Одним із прикладів у світовій педагогіці організації навчально-виховного процесу на засадах здорового розвитку особистості є вальдорфська школа, яка на практиці вирішує завдання збереження й зміцнення дитячого здоров'я – фізичного, психічного, соціального, духовного.

З огляду на це метою статті є висвітлення результатів діяльності вальдорфської школи як здоров'язбережувальної освіти особистості.

Проведений науковий пошук засвідчує, що як у західних країнах, де вальдорфська школа має давні традиції, так і в Україні й Росії постійно проводяться дослідження, спрямовані на порівняння стану здоров'я учнів традиційних і вальдорфських шкіл.

Так, у рамках дослідження "Школа і здоров'я", що здійснювалося в 90-х рр. минулого століття університетами міст Білефельда та Хельсінкі (Фінляндія) для виявлення впливу шкільного навчання на психосоматичне здоров'я дітей, було обстежено декілька тисяч школярів вальдорфських і традиційних шкіл.